

Skipulagsstofnun
Borgartún 7b
105 REYKJAVÍK
Iceland

Garðabær, 20.2.2025

Málsnúmer: 202501-0032

SS/AP/OKV/RT

Efni: Holtavörðuheðarlína 3 – Umhverfismatsskýrsla. Umsögn Náttúrufræðistofnunar

Vísað er í tölvubréf frá Skipulagsstofnun, dags. 3. janúar 2025, þar sem óskað er eftir umsögn Náttúrufræðistofnunar um umhverfismatsskýrslu vegna framkvæmda Landsnets hf. á Holtavörðuheðarlínu 3.

Náttúrufræðistofnun veitti umsögn um matsáætlun framkvæmdarinnar þann 14. júlí 2023. Þar gerði Náttúrufræðistofnun einungis minni háttar athugasemdir við fyrirhugaðar athuganir á þeim umhverfispáttum er varða fagsvið stofnunarinnar þ.e.a.s gróðurfar, fuglalíf, vatnalíf, jarðminjar og landslag og óbyggð víðerni. Vísað verður í þær athugasemdir eins og þörf þykir hér á eftir.

Um er að ræða stóra framkvæmd sem felur í sér margs konar umhverfisáhrif á stóru áhrifasvæði. Þrír megin valkostir eru til skoðunar. Valkostirnir eru mjög ólíkir enda liggja þeir annars vegar að mestu meðfram núverandi byggðalínu á láglandi (D-leið) eða þvera hálendissvæði (A og B-leiðir). Landsnet leggur til að unnið sé áfram með tvo mjög ólíka valkosti, sem eru A3 og D-hlykkur.

Náttúrufræðistofnun mun í umsögn sinni einblína á þá umhverfispætti sem tengjast fagsviði stofnunarinnar og taldir voru upp hér að framan.

Almennt er það mat Náttúrufræðistofnunar að umhverfismatsskýrslan sé í heild sinni vönduð, greinargóð, vel skipulögð og mjög yfirgripsmikil. Framkvæmdinni er lýst gaumgæfilega og jákvætt að fjallað er um mótvægisáðgerðir í samhengi við einstaka umhverfispætti, misítarlega þó.

Eftirfarandi eru athugasemdir Náttúrufræðistofnunar við umfjöllun umhverfismatsskýrslunnar um einstaka umhverfispætti:

Gróður og vistgerðir

Í sérfræðiskýrslu um gróður, var sú nálgun farin að kortleggja vistlendi, s.s. votlendi, mólendi, graslendi o.s.frv., á rannsóknasvæði fremur en vistgerðir, nema í þeim tilfellum sem verndargildi einstakra vistgerða innan vistlenda er mjög frábrugðið verndargildi vistgerða innan sama vistlendis. Ástæða þess að reyna þessa leið frekar en að kortleggja eingöngu vistgerðir á vettvangi var sú að freista þess að flýta fyrir ferlinu, og draga úr tímafrekum vettvangsathugunum á rannsóknasvæðinu sem var mjög umfangsmikið, sem og úrvinnslu korta (sjá nánari útskýringar í viðauka D_gróðurfar). Náttúrufræðistofnun kom að undirbúningsferlinu við þessa nálgun gróðurfarsrannsókna og aðferðafræðin borin undir stofnunina sem kom með athugasemdir og ábendingar eftir því sem við átti.

Náttúrufræðistofnun gerir ekki meiriháttar athugasemdir við framkvæmd mats á grunnástandi og áhrifum framkvæmda á gróður á valkostum línuleiða, hvorki í sérfræðiskýrslu né í umhverfismatsskýrslu enda samræmi þar á milli. Að því leyti virðist þessi nálgun hafa gefið allgóða raun.

Náttúrufræðistofnun vill þó benda á að í stöku tilfellum má taka betur tillit til fleiri vistgerða, t.d. innan mólendis og í því sambandi má benda á að grasmóavist er með hátt verndargildi líkt og lyngmóavistirnar og ætti þá að vera tekin út fyrir mólendið til samræmis við það (Tafla 1. í viðauka D_gróðurfar). Víðikjarrvist er einnig tekin út fyrir mólendi skv. töflu 1 í viðauka D_gróðurfar en virðist ekki koma fyrir í kortlagningu en samkvæmt vistgerðakorti Náttúrufræðistofnunar er allnokkuð um hana á línuleiðum A og B sunnan við Blönduvirkjun. Möguleg skýring er að við mat á grunnástandi er miðað við rasksvæði sem er töluvert minna en rannsóknasvæði sem miðast t.d. við 150 m út frá miðju raflína. Benda má sambærileg atriði í töflu 1, t.d. er varða verndargildi jarðhitasvæða en þau njóta verndar 61. greinar náttúruverndarlaga og hraunlendis (lágt í töflu 1) en þrjár af fjórum vistgerðum þess hafa miðlungs verndargildi. Það skal samt tekið fram að þetta kemur ekki að sök hér þar sem hvorki jarðhitasvæði né hraunlendi koma fyrir á rannsóknasvæði Holtavörðuheiðarlínu 3.

Náttúrufræðistofnun vekur ennfremur athygli á því að í umhverfismatsskýrslu um fyrirliggjandi gögn og viðmið (bls 54, kafla 8.2) er Bernarsamningurinn tiltekinn sem eitt af viðmiðum sem lögð eru til grundvallar mati á áhrifum framkvæmda. Að öðru leyti er hvergi minnst sérstaklega á landvistgerðir sem eru á lista Bernarsamningsins yfir vistgerðir sem þarfnast verndar, hvorki í umhverfismatsskýrslu eða sérfræðiskýrslu, viðauka D_gróðurfar. Náttúrufræðistofnun telur mikilvægt að halda því til haga, eða a.m.k. skýra hvernig Bernarsamningurinn er hluti af vægi í endurmati á verndargildi vistgerða (Olga Kolbrún Vilmundardóttir o.fl.).

Hafa verður í huga að verndargildi vistlenda hefur ekki verið metið líkt og verndargildi vistgerða. Engu að síður getur vistlendakort gefið góða mynd af útbreiðslu vistgerða með mjög hátt og hátt verndargildi, einkum þar sem verndargildi allra eða velflestra vistgerða er sambærilegt að vistlendið njóti annarrar verndar sbr. 61. gr. nvl, s.s. votlendi. Þetta getur þó verið vandmeðfarið þar sem verndargildi vistgerða er ólíkt sbr. innan mólendis (lágt– mjög hátt), og þá spurning hvort umfjöllun um gróskumiklar vistgerðir mólendis með hátt verndargildi hverfi í umræðunni. Náttúrufræðistofnun telur þó það vel þess virði að þróa þessa nálgun áfram, einkum á víðfeðmum rannsóknasvæðum líkt og í tilfelli Holtavörðulínu 3.

Ljóst er að rask á gróðurfari einkennir alla valkosti, vegna rasksvæða línumannverkja, línuvegagerðar þar sem hennar er þörf og efnistöku þar sem gert er ráð fyrir nýjum efnistökusvæðum eða stækkun núverandi efnistökusvæða.

Mikill munur er á heiðavalkostunum (A og B-leiðir) og láglendisvalkostinum (D-leiðir) þegar kemur að raski á votlendi, þ.m.t. votlendi sem nýtur sérstakrar verndar skv. 61. Grein laga um náttúruvernd nr. 60(2013). Á bæði A- og B-leiðum verður eitt stærsta samfellda votlendissvæði sem skráð er í gagnagrunni Náttúrufræðistofnunar yfir votlendi sem nýtur sérstakrar verndar, um 120 km² að stærð, þverað og verður fyrir umtalsverðu raski. Hluti þessa votlendis eru stórir, forblautir flóar með mörgum tjörnum, sem eru með mjög hátt verndargildi. Þó fyrirhugaðar framkvæmdir kæmu til með að raska litlum hluta þessara stóru votlendissvæða, þá gæti rask á hluta þess haft meiri áhrif á gildi svæðisins en flatarmál rasksvæðis segir til um, t.d. vegna uppbrots svæðisins og mögulegra breytinga á vatnsbúskap.

Gróðurfar á láglendisleiðum (D) er almennt fjölbreyttara en meira er um gróðurlendi er tengjast mannvist og sem eru að hluta til röskuð þ.m.t. tún, framræst votlendi o.fl. Þó er töluvert um fjölbreytt og gróskumikið mólendi.

Engar válista- eða friðaðar æðplöntur hafa fundist á línuleiðunum og var einnig kannað með skráningar í gagnagrunni Náttúrufræðistofnunar. Ekki kemur fram hvort einnig hafi verið athugað hvort friðaðar mosa- eða fléttutegundir gætu fundist á línuleiðinni. Ein sjaldgæf æðplöntutegund, sem er þó ekki friðuð eða á válista, dökkasef, finnst á línuleið A1.

Niðurstaða umhverfismatsins er að áhrif á gróðurfar af línuleiðum A og B (öllum valkostum) eru metin talsvert neikvæð en fyrir línuleiðir (D) nokkuð neikvæð. Náttúrufræðistofnun getur tekið undir þessa niðurstöðu, með þeim fyrirvara að mögulega hafi mat á áhrif á mólendi verið eitthvað vanmetið eins og útskýrt er hér að ofan.

Margvíslegar mótvægisáðgerðir eru tilgreindar í töflu 8.9. Allt eru þetta góðar áðgerðir og til fyrirmyndar að skilgreina margar slíkar áðgerðir. Þær eru fjölbreyttar og krefjast aðkomu ýmissa aðila og því mikilvægt að þeim sé fylgt eftir að fullu af hendi skilgreindra ábyrgðaraðila.

Jarðmyndanir

Mesta rask á jarðminjum er vegna efnistökusvæða. Þar munar miklu um að fyrir leiðir A og B um heiðalönd er gert ráð fyrir 27 nýjum efnistökusvæðum en aðeins 4 nýjum efnistökusvæðum fyrir láglandisleiðir D. Leið D liggur þó um fjölbreyttara landslag og úrval jarðmyndana því meira t.d. eru sjávarsetlög frá Miðfirði að finna í Vatnsdal og Víðidal og eru jarðmyndanir í Köldukinnahólum undir hverfisvernd, en D1- og D2-línuleiðir liggja í jaðri þess svæðis. Ekkert rask er áætlað á jarðmyndunum sem njóta sérstakrar verndar eða eru innan svæða á náttúruminjaskrár þar sem verndargildi felst í jarðmyndunum.

Nálægð er við fossa og gil sem eru á náttúruminjaskrá (C-hluta), hafa verið tilnefnd á B-hluta náttúruminjaskrár eða falla undir sérstaka vernd. Ekkert beint rask verður á þessum fossum og giljum en ásýndaráhrif geta verið til staðar og er ágætlega lagt mat á það í umhverfismatinu og það hefur vægi við mat á jarðmyndanir.

Niðurstaða umhverfismatsins er að áhrif á jarðmyndanir eru metin nokkuð neikvæð fyrir allar línuleiðir nema B1 þar sem áhrifin eru metin talsvert neikvæð. Ólíklegt er því að umhverfispátturinn hafi mikil áhrif á endanlegan samiburð milli aðalvalkosta. Náttúrufræðistofnun tekur undir niðurstöðu umhverfismatsins fyrir jarðmyndanir.

Fuglalíf

Rannsóknir á fuglalífi voru ítarlegar og fjölbreyttar. Það leiðir til þess að forsendur fyrir mat á áhrifum á fuglalíf verða að teljast mjög góðar. Þó vill Náttúrufræðistofnun benda á að í umsögn sinni um matsáætlun var bent á notagildi í sendagögnum (GPS) sem sett hafa verið á fugla og gefa upplýsingar um farleiðir. Það er ekki síst mikilvægt við mat á áflugshættu. Náttúrufræðistofnun býr yfir upplýsingum um far hafarna og gæsattegunda sem hefði gagnast fyrir umhverfismatið sem eru ekki aðgengilegar opinberlega, en hægt að fá upplýsingar um hjá stofnuninni. Gögn um ferðir hafarna teljast viðkvæmar upplýsingar þar sem úr þeim má greina hvar arnarhreiður eru staðsett.

Fram kemur í umhverfismatsskýrslunni að hreiðurstæði hafarnar sé mjög nálægt línuleiðum A og B og að arnarungar hafi haldið sig nálægt hreiðursvæðinu í töluverðan tíma eftir að hafa yfirgefið hreiðrið. Áflugshætta er því metin umtalsverð fyrir hafarni á a.m.k. hluta þeirrar línuleiðar. Náttúrufræðistofnun hefur einnig upplýsingar um umferðir merktra ungra hafarna um láglandissvæði þar sem línuleið D

liggur. Þar er umferð mjög mikil og jafnvel meiri en um heiðalöndin. Hafarnahreiður er í Vesturhópi. Það hreiður er í yfir 10 km fjarlægð frá línuleiðum D en ungar úr því hreiðri eru á mikilli ferð um þá sveit sem og Víðidal og Vatnsdal og farupplýsingar sýna að þeir þvera áætlaða línulegu mjög víða, sérstaklega þegar þeir fylgja ám eins og Víðidalsá og Vatnsdalsá. Allmörg svæði þar sem áflugshætta er mikil fyrir hafarni er því á línuleið D. Vitað er um áflug ungs hafarnar á núverandi byggðalínu á þessum slóðum. Taka mætti betur tillit til þessa og er Náttúrufræðistofnun reiðubúin að veita ítarlegri ráðgjöf þessu tengt.

Mikilvæg fuglasvæði eru á öllum línuleiðum og fuglalíf almennt fjölbreytt. Fyrir heiðalöndin er ljóst að umfangsmikil votlendis- og vatnasvæði verða fyrir raski og áflugshætta skapast á svæðum sem eru með mikilvægari varplöndum álfta, duggandar og himbrima á landsvísu. Þar er þéttleiki mófugla einnig meiri og eins og áður segir hafarnarvarp við línuleiðina. Margar ábyrgðar- og válistategundir verða fyrir mögulegum áhrifum.

Niðurstaða umhverfismatsins er að áhrif á fuglalíf eru metin talsvert neikvæð fyrir línuleiðir A og B. Náttúrufræðistofnun tekur undir það. Fyrir línuleiðir D eru áhrifin metin nokkuð neikvæð (D1-D3-Dh) eða nokkuð til talsvert neikvæð (D2) einkum vegna áhrifa á vatnafugla sem sækja vatnasvæði og nýta sér tún og önnur landbúnaðarsvæði á fartíma (einkum gæsir og áltir). Áflugshætta er einnig metin meiri á línuleið D þar sem hún er lengri og þverar svæði þar sem er mikil umferð fugla sem eru viðkvæmir þ.e.a.s. andfugla. Ef bætt er við því sem bent er á hér fyrir ofan varðandi umferð hafarna um línuleiðir D er það mat Náttúrufræðistofnunar að allir D-valkostir ættu að vera metin með nokkuð til talsvert neikvæð áhrif á fuglalíf.

Það er því ljóst að enginn valkostur fyrir Holtavörðuheiðarlínu 3 er góður fyrir fuglalíf, einkum því áflugshætta er alls staðar metin mikil. Það er því afar brýnt að mati Náttúrufræðistofnunar að gert sé allt til þess að beita mótvægisáðgerðum gegn áflugi, og er stofnunin tilbúin í frekara samráð um hvar og hvernig best sé að því staðið. Staðir þar sem umferð er alla jafna mjög mikil, einkum í kringum ár og vötn og þar sem stórir hópar andfugla nýta sér svæði til beitar, þarf að skoða sérstaklega vel.

Aðrir umhverfisþættir

Varðandi áhrif á vatnalíf eru áhrif metin nokkuð neikvæð fyrir línuleiðir A og B en óveruleg fyrir línuleið D. Er það einkum vegna áhrifa af þverun áa fyrir línuvegi á leiðum A og B þar sem hætta á raski er mest. Einungis ein þverun er á leið D, við Gilsá. Ekki er áætlað rask á stöðuvatnshlotum en sum þeirra eru nálægt rasksvæðum. Náttúrufræðistofnun tekur undir niðurstöðu matsins og leggur áherslu á að fylgt sé leiðbeiningum Hafrannsóknarstofnunar vegna ræsagerðar og annarra mótvægisáðgerða í tengslum við þverun vatnsfalla og að það sé mikilvægt að vakta lífríki ferskvatns á svæðum þar sem mögulegt rask er fyrir hendi.

Ljóst er að áhrif framkvæmdarinnar á **landslag** verða mikil á öllum línuleiðum en munur er á hvort beint áhrif eða sýnileikaáhrif eru mikilvægari þáttur. Fyrir línuleiðir A og B eru beinu áhrifin mest þar sem um svæði með mjög lága hlutdeild mannvirkja er að ræða og breytingin sem verður því mjög mikil. Fáir eru hins vegar á ferli og ásýndaráhrif því mikil á litlum hluta línuleiðanna. Fyrir línuleið D eru sýnileikaáhrifin hins vegar mun meiri þar sem sú leið liggur um eða nálægt byggð og stofnvegum. Landslag hindrar að einhverju leiti sýnileikaáhrif á línuleið D en þó er víða víðsýnt. Á línuleiðum A og B er alla jafna mjög víðsýnt. Niðurstaða umhverfismatsins er að allir valkostir fá svipaða heildareinkunn – talsvert neikvæð áhrif. Línuleið D fær ívöld lægri heildareinkunn og er nær því að falla innan þess að teljast nokkuð neikvæð áhrif. Náttúrufræðistofnun getur tekið undir þessa niðurstöðu.

Fyrir umhverfispáttinn **óbyggð víðerni** er niðurstaðan afdráttarlaus miðað við þá aðferðafræði við skilgreiningu á óbyggðum víðernum sem mest er farið eftir, en fjallað er um nokkrar ólíkar aðferðir sem gefa mismunandi niðurstöðu um kortlagningu óbyggðra víðerna á áhrifasvæði framkvæmdarinnar. Línuleiðir A og B þvera óbyggð víðerni og munu þar af leiðandi skerða þau umtalsvert. Línuleið D liggur aldrei um óbyggð víðerni. Náttúrufræðistofnun tekur undir niðurstöðu umhverfismatsins um að áhrif línuleiða A og B á óbyggð víðerni teljst talsvert til verulega neikvæð en óveruleg fyrir línuleið D.

Mat á áhrifum framkvæmdarinnar á **náttúru- og hverfisverndarsvæði** gefur til kynna að allar línuleiðir liggja um eða nálægt svæðum á gildandi náttúruvinjaskrá (C-hluta, um svæði sem tilheyra tillögum Náttúrufræðistofnunar að B-hluta náttúruvinjaskrár og um svæði undir hverfisvernd. Í þessu mati var ekki horft til svæða sem falla undir ákvæði um sérstaka vernd, en umfjöllun um slík svæði er í staðinn í köflum um áhrif á gróðurfar og jarðmyndanir. Vísa hefði mátt betur í þessi svæði einnig hér í þessari umfjöllun því það teljast einnig verndarsvæði. Niðurstaða matsins er að línuleiðir A og B eru metnar hafa talsvert neikvæð áhrif á náttúru- og hverfisverndarsvæði en línuleið D með nokkuð neikvæð áhrif. Lítil munur er milli einstakra útfærslna innan línuleiða. Náttúrufræðistofnun getur tekið undir þessa niðurstöðu.

Lokaorð

Ljóst að fyrir þá umhverfispætti sem hér hefur verið fjallað um hafa nær allir valkostir framkvæmdarinnar neikvæð umhverfisáhrif – oftast nokkuð eða talsvert neikvæð. Einungis áhrif línuleiðar D á óbyggð víðerni og vatnalíf eru metin óveruleg. Hvaða valkostur verði endanlega fyrir valinu felur í sér að huga þarf mjög vandlega að því að draga sem mest úr þessum neikvæðu áhrifum.

Einnig er skýrt að línuleiðir D um láglendi eru alla jafna metnar með minni umhverfisáhrif en línuleiðir A og B um heiðasvæðin fyrir þá umhverfispætti sem hér hefur verið fjallað um með og í þeim tilfellum sem svo er ekki, með álíka mikil áhrif. Að mati Náttúrufræðistofnunar er því skýrt að til að draga úr neikvæðum áhrifum á þessa umhverfispætti er varða náttúrufar svæðanna, ætti að velja línuleið D umfram línuleiðir A og B.

Lokaniðurstaða umhverfismatsskýrslunnar er að leggja fram til tvo mögulega en ólíka aðalvalkosti til frekari skoðunar, valkost A3 sem liggur að miklu leyti um lítt snortin heiðalönd og valkost Dh (D1 með hlykk) sem liggur aðallega á láglendi og fylgir að mestu núverandi byggðalínu. Samanburður á þessum tveimur valkostum sérstaklega gefur til kynna að neikvæð áhrif framkvæmda séu meiri vegna valkostar A3 fyrir þá umhverfispætti sem fjallað er um í þessari umsögn, einkum á óbyggð víðerni, sem og gróðurfar, fuglalíf, vatnalíf og náttúru- og hverfisvernd. Það er ekki síst vegna þess að um að mestu ósnortin svæði er að ræða og nær öll mannvirkjagerð og rask þeim tengt, línumannvirki, línuvegir og efnistökusvæði eru meira og minna allt nýjar framkvæmdir. Minni munur er á áhrifum á jarðmyndanir og landslag og ásynd.

Ýmis nokkuð eða talsvert neikvæð áhrif munu þó fylgja framkvæmd D-hlykks, og taka þarf tillit til staðbundinna aðstæðna þar þegar kemur að útfærslum á hönnun og framkvæmd og nauðsynlegum mótvægisáðgerðum. Það á við um landslag og ásynd og rask á gróðri, búsvæðum fugla og annarra lífvera og jarðminjum m.a. á náttúruverndarsvæðum. Sérstaklega ber að nefna mikilvægi þess að huga að mótvægisáðgerðum til að draga úr áflugi fugla því á D-leiðinni eru mikilvæg fuglasvæði og flugleiðir fyrir viðkvæmar tegundir eins og haförn, álftrir, gæsir og endur. Náttúrufræðistofnun vill ítreka að líklega er mat af áhrifum D-línuleiðar á fuglalíf vanmetið í umhverfismatinu þar sem gera þarf betur grein fyrir áhættu af áflugi fyrir haförn.

Þrátt fyrir að það að ýmsu þurfi að huga varðandi valkost D-hlykk, til að draga úr neikvæðum áhrifum á náttúru, ekki síst fuglalíf, þá er það mat Náttúrufræðistofnunar að D-hlykkur sé mun æskilegri valkostur en valkostur A3, ef að framkvæmd Holtavörðuheiðarlínu 3 á þann hátt sem henni er lýst í umhverfismatsskýrslunni sé yfir höfuð óumflýjanleg framkvæmd til að tryggja flutningsöryggi raforku. Umfangsmikið rask á lítt snortnum heiðasvæðum sem valkostur A3 fæli í sér, þar sem eru sum stærstu samfelldu votlendissvæði landsins, mikilvæg búsvæði fugla af ýmsum toga og víðáttumikil ósnortin víðerni, vegur þyngst að mati Náttúrufræðistofnunar hvað afstöðu stofnunarinnar varðar.

Náttúrufræðistofnun vill að lokum taka fram að þótt stofnununin skilji vel það sjónarmið að bera þurfi saman ólíka valkosti út frá ákveðnum meginþáttum s.s. umhverfi, samfélagi og fleiri þáttum, þá óttist stofnununin þann möguleika að vægi þeirrar skýru niðurstöðu umhverfismatsins um ólík áhrif valkostanna á verðmæta náttúru svæðisins verði metið minna en sjónarmið um t.d. stofnkostnað og raddir hagsmunaaðila s.s. landeigenda. Í ljósi þeirra miklu náttúruverðmæta sem um ræðir verður að tryggja að það gerist ekki og að jafnræði sé til staðar.

Náttúrufræðistofnun er tilbúin til frekari ráðgjafar um einstök efnisatriði er varða framkvæmdina og umhverfisáhrif hennar ef þess er óskað.

Virðingarfyllst,

Snorri Sigurðsson

Sviðsstjóri náttúruverndar